

MİLLİ KİTABXANA CƏMIYYƏTİN İNFORMASIYA TƏLƏBATININ ÖDƏNİLMƏSİNİN ƏSAS MƏRKƏZİ KİMİ

Kərim Tahirov

M.F.Axundzadə adına Milli Kitabxananın
direktoru, Əməkdar mədəniyyət işçisi, dosent

Bu gün respublikada əhaliyə yüksək səviyyədə kitabxana-informasiya xidmətini təmin edən aparıcı kitabxana M.F.Axundzadə adına Milli Kitabxanadır. Milli Kitabxananın xarakterik cəhətlərindən biri oxucuların-istifadəçilərin, böyük həcmdə mürəkkəb və çoxşaxəli sorğularının operativ ödənilməsi imkanı, yüksək inkişaf etmiş sorğu-bibliografiya və informasiya xidmətinin təşkili, xidmətin müasir metodlarından istifadə olunmasıdır. Respublikanın baş kitabxanası olan Milli Kitabxana zəngin universal fonda, elektron resurslara, oxuculara təqdim edilən əlverişli şəraitə malik olduğu üçün regionun bütün oxucu kateqoriyasının informasiya tələbatlarını operativ şəkildə ödəməyə qadirdir. Əgər hər il kitabxanaya elmin müxtəlif sahələrinə aid 20-25 min nüsxə ədəbiyyat daxil olursa və onların böyük əksəriyyətinin elektron versiyası hazırlanıb lokal şəbəkədə yerləşdirilirsə, təbii ki, bu oxucuların artmaqda olan tələbatlarının ödənilməsinə xidmət göstərir və günbəgün Milli Kitabxanaya müraciət edənlərin sayını artırır.

Məlum olduğu kimi, oxuculara xidmət prosesinin əsas keyfiyyət və effektivliyinin mühüm göstəricisi sorğuların ümumi həcmində oxuculara verilən “yox” cavablarının xüsusi çəkisinin aşağı düşməsi, minimuma endirilməsidir. 2012-ci ildə Oxuculara xidmət şöbəsində oxucuların lokal şəbəkədə mütaliəsi üçün müasir tələblərə cavab verən yeni “Lokal şəbəkədən istifadə üzrə oxu zalı” və “Elektron resurslardan istifadənin təşkili” bölməsi açılmışdır. Zalda daha çox oxucunun eyni vaxtda kitabxananın lokal şəbəkəsində yerləşdirilmiş elektron resurslardan istifadə imkanları artmışdır. Həmçinin oxucu sorğusu əsasında ən çox istifadə olunan kitabların, dövrü mətbuatın, dissertasiyaların elektron versiyaları yaradılır və surəti çıxarılır. İstənilən ədəbiyyatın lazım olan səhifələri rəqəmli fotoaparətlər vasitəsilə çəkilir, işlənir, çap edilərək oxucuya verilir. Odur ki, oxucularımızın sayı artır, təkcə 2012-ci ildə daimi oxucularının sayı **36 360** nəfər, Virtual oxucuların (saytdan və elektron kitabxanadan istifadə edənlər) sayı isə **449 000** nəfər olmuşdur.

Oxuculara xidmətin yüksək səviyyədə olmasını təmin etmək məqsədilə yardımçı fondların tərkibi oxucu sorğularına uyğun yeni ədəbiyyatla zənginləşdirilmiş, rədd cavablarının sayı minimuma endirilmiş, çox soruşulan zədələnmiş kitablar bərpa olunaraq oxucuların istifadəsinə verilmişdir. İl ərzində bütün oxu zallarında mütəmadi olaraq yeni ədəbiyyat sərgiləri təşkil edilir. Elektron informasiya xidməti və kitabxanalararası abonement şöbəsində oxucuların internetdən sərbəst istifadəsini təmin etmək məqsədilə 10 kompyuter oxucuların istifadəsinə verilmiş, hər il təxminən 4-5 min nəfər oxucu internet xidmətlərindən istifadə edir, onların sorğuları əsasında elektron arayışlar ödənilir.

Sevindirici haldır ki, böyüməkdə olan gənc nəslin xarici dillər öyrənməyə, dünya dövlətləri haqqında məlumatlar əldə etməyə marağı günbəgün artır. Milli Kitabxananın fondunun bir hissəsini xarici dildə olan ədəbiyyat təşkil edir. Bu fondlarda ingilis, alman, fransız, Şərq dilləri və digər dillərdə ədəbiyyat, tarix, incəsənət, ictimai-siyasi elmlər, tibb, texnika və iqtisadiyyata dair zəngin ədəbiyyat, dərslik və dərs vəsaitləri oxucuların istifadəsinə verilmişdir. Kitabxana təkcə Azərbaycan oxucularına deyil, əcnəbi oxuculara da xidmət göstərir.

Fondumuzda olan Azərbaycan haqqında xarici dildə əsərlərin üstünlük təşkil etməsi müstəqil Azərbaycan respublikasının dünyaya tanıtılmasında, Azərbaycan həqiqətlərinin dünya ictimaiyyətinin diqqətinə çatdırılmasında mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Ümumi həcmi 301141 nüsxə olan xarici ədəbiyyatın ehtiyat fondundan beynəlxalq kitab mübadiləsi yolu ilə hər il təxminən 60 ölkə ilə 3000 nüsxə ədəbiyyat mübadilə edilir. Xarici ədəbiyyatdan hər il 6000-ə yaxın oxucu istifadə edir və bunların böyük hissəsini tələbələr, ixtisasçılar və doktorantlar, mədəniyyət və incəsənət işçiləri, məktəb müəllimləri təşkil edir.

Bu gün oxucularımız daha çox elektron kataloqda axtarış aparmağa üstünlük verirlər. Elektron kataloqun məlumat bazasına Azərbaycan, rus, ingilis və digər dillərdə olan müxtəlif ədəbiyyat növlərinin bibliografik yazıları müntəzəm olaraq daxil edilir: Artıq oxucularımız öz evlərində, iş yerlərində oturub Milli Kitabxananın saytına daxil olmaqla elektron kataloqda axtarış apara, ona lazım olan ədəbiyyatın fondada olub-olmadığı barədə məlumat əldə edə bilər. Həmçinin kitabxanaya gündəlik daxil olan qəzet və jurnal məqalələrinin tam mətni də elektron-məlumat bazamızda yerləşdirilərək oxuculara xidmət göstərir.

Oxucuların Milli Kitabxanaya müraciət məqsədləri fərqlidir, lakin daha çox təhsil, elmi-tədqiqat, dissertasiya və diplom işi yazmaq tələbatı üstünlük təşkil edir. Bu gün tədqiqatçı oxucularımıza təkcə Azərbaycanda müdafiə olunmuş dissertasiyaların elektron məlumat bazası ilə deyil, Rusiya Dövlət Kitabxanasının Dissertasiyaların virtual oxu zalı vasitəsilə də yüksək xidmət göstəririk və 2012-ci ildə bu zal vasitəsilə 3652 oxucuya 7480 nüsxə dissertasiya verilmişdir.

Artıq neçə illərdir ki, Milli Kitabxanada oxuculara virtual kitab sifariş imkanı da yaradılmışdır. Yəni internetə çıxışı olan hər bir oxucu yaşayış və yaxud iş yerindən kitabxananın saytıdakı “Virtual xidmət” bölməsinə daxil olaraq istənilən kitabı sifariş edə bilər və dərhal ona həmin kitabın kitabxanada olub-olmaması barədə məlumat verilir, lazım gəldikdə onu sifariş edir və artıq oxucu kitabxanaya gələrkən kitab rəfdə onu gözləyir. Beləliklə, kitabı kataloqda axtarmaq və sifariş edib bir saat gözləməyə ehtiyac qalmır. 2012-ci ildə Virtual sifarişin xidmətlərindən istifadə edənlər 1257 nəfər olmuşdur. Bundan başqa saytımızda “Bizdən soruşun” adlı bölmə var ki, bu bölmə vasitəsilə oxucuların sualları cavablandırılır. Oxuculara xidmət göstərən kitabxanaçı-bibliograflar təkcə oxucuların sorğularını ödəməklə kifayətlənmir, onlarda kitabxananın elektron kataloqundan, elektron kitabxanadan istifadə bacarığını formalaşdırır, bilavasitə tələbatçıların informasiya mədəniyyətinin səviyyəsinin yüksəlməsinə təsir edirlər.

Bu gün bir çox oxucularımızı dövlət sənədləri - Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərman və sərəncamları, Milli Məclisin, Nazirlər kabinetinin qərarları və digər rəsmi sənədlər daha çox maraqlandırır. Bu marağı nəzərə alaraq Milli Kitabxananın Humanitar elmlər zalında oxuculara Azərbaycan və rus dillərində Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi üzrə onlayn məlumat bazası təqdim olunur. Bu bazanı **www.qanun.info** (Azərbaycan dilində) və **www.consulting.minimax.az** (rus dilində) internet səhifəsinə daxil olmaqla əldə etmək olar.

M.F.Axundzadə adına Milli Kitabxana təkcə xidmət etdiyi ərazidə olan oxucularla kifayətlənmir, bütün rayon və şəhər kitabxanalarının oxucularına da xidmət prosesini həyata keçirir. Belə ki, Elektron informasiya xidməti və KAA (kitabxanalararası abonement) şöbəsi oxuculara təqdim etdiyi virtual xidmət vasitəsilə rayon və şəhər MKS-lərinin fondunda olmayan ayrı-ayrı kitablardan (bədi ədəbiyyat istisna olmaqla) müəyyən hissənin, fəslin, dövrü və ardı davam edən nəşrlərdə, elmi əsərlərdə, məcmuələrdə dərc olunmuş məqalələrin elektron versiyasının yerlərə çatdırılmasını həyata keçirir. Beləliklə də, regionlarda yaşayan

oxucularımızın uzaq məsafə qət edib paytaxta - Milli kitabxanaya gəlməsinə ehtiyac qalmır, xidmət etdiyi ərazidə Mərkəzi kitabxanaya müraciət etməsi kifayətdir.

Hər il Milli Kitabxananın fondunda olan nəşrlərin - Qədim və nadir ədəbiyyat nümunələrinin, musiqi əsərlərinin, müasir ədəbiyyat nümunələrinin və klassiklərimizin ölkəmizdə və ya xaricdə nəşr olunmuş əsərlərinin rus, ingilis və başqa dillərdə olan nəşrlərinin, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin “Azərbaycan dilində latın qrafikası ilə kütləvi nəşrlərin həyata keçirilməsi haqqında” sərəncamı ilə nəşr olunan və kitabxananın fonduna daxil olan nümunələrinin əsasında, eləcə də kitabxanamızın fondlarında olan dövrü və ardı davam edən nəşrlərin, kitabxananın nəşrlərinin əsasında elektron resurslar yaradılaraq saytımızın (**anl.az**) Elektron Kitabxana bölməsində müvafiq bazalarda, dillərdə və bölmələrdə yerləşdirilmişdir. “Heydər Əliyev Mədəniyyətimizin hamisi”, “Zərifə xanım Əliyeva”, “Mir Cəlal Paşayev irsi”, “Mehriban xanım Əliyeva”, “Bunları unutmaq olmaz. Qan yaddaşımız”, “Dağlıq Qarabağ müharibəsi”, “Xocalı”, “BDU-nun Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsi”, “Novruz bayramı”, “Fikrət Əmirov”, “Qara Qarayev”, “Üzeyir Hacıbəyli”, “Abuzər Xələfov”, “Nəsir İmanquliyev”, “Nizami Gəncəvi”, “M.Ə.Sabir”, “M.F.Axundzadə”, “Nəriman Həsənzadə” və başqa elektron məlumat bazaları bu gün oxucularımıza təqdim etdiyimiz kitab, qəzet və jurnal məqalələri, foto, audio, video fayllarla zəngin dəyərli mənbələrdir.

Not nəşrləri və səsyzəmləri şöbəsi musiqişünas alimlər, bəstəkarlar, müğənnilər, tələbələr və ümumiyyətlə musiqi ilə maraqlanan bütün oxucular üçün fonoteka fondundakı qrammofon vallarının CD-disklərə köçürülməsi işini həyata keçirir və bu proses davam etdirilir. Artıq 3000-dən çox qramfon valı CD-lərə köçürülərək oxucuların istifadəsinə təqdim edilmişdir. Həmçinin 2011-ci ildə kompakt disklərə (CD) köçürülmüş əsərlər haqqında məlumatları əks etdirən **“Səs yaddaşımız”** adlı kataloqun 1-ci cildi də nəşr edilmişdir.

Bu gün Milli Kitabxananın fəaliyyətində metodik və bibliografik nəşrlərin yeri xüsusi qeyd edilməlidir. Metodik nəşrlər içərisində ən əhəmiyyətli nəşrlərdən biri “Əlamətdar və tarixi günlər təqvimi”dir. Universal xarakterli Təqvim mədəniyyət işçiləri, müəllimlər, ziyalılar, kütləvi informasiya vasitələri və ən əsas bütün kitabxana işçiləri üçün nəzərdə tutulmuşdur. Bir illik dövrü əhatə edən təqvim nəşr edildikdən sonra bütün kitabxanalara və bir çox mədəniyyət müəssisələrinə, bir sıra idarələrə göndərilir, tam mətni saytımızda yerləşdirilir. Bu təqvimin nəşri bir sıra xarici ölkələrin milli kitabxanaları və mütəxəssisləri tərəfindən yüksək qiymətləndirilmişdir (Türkiyə, Qazaxıstan, Qırğızstan, Rusiya, Çexiya, Slovakiya və s.).

2004-cü ildə kitabxanaya “Milli Kitabxana” statusu verildikdən sonra milli bibliografiya vəsaitlərinin nəşri işi yenidən gündəmə gəldi. İlk növbədə 2005-ci ildən etibarən respublika ərazisində dərc olunan çap məhsullarının retrospektiv və cari bibliografiyasının tərtibində və kitab nəşri statistikasının aparılmasında mühüm əhəmiyyət kəsb edən ümumi bibliografik vəsaitlərdən **“Birillik Azərbaycan kitabı”**, 2007-ci ildən isə **“Yeni kitablar”** annotasiyalı bibliografik göstəricilərin çapı bərpa edildi. Bu vəsaitlərdə Azərbaycan Respublikası ərazisində nəşr edilmiş dilindən, məzmunundan, janrından asılı olmayaraq bütün kitab və kitabçalar barəsində bibliografik informasiya öz əksini tapmışdır. Azərbaycan milli bibliografiyasının tərkib hissəsi olan “Azərbaycan kitabı” fundamental bibliografiyasının 1940-1960-cı illəri əhatə edən 3-cü cildi artıq çapa hazırdır, Milli Kitabxananın 90 illik yubileyi ərəfəsində nəşr olunması planlaşdırılır.

Tarixi-xronoloji və nəşriyyat tarixi baxımından özündə çox qiymətli məlumatları əks etdirən bu vəsaitlər ayrı-ayrı elm sahələri üzrə elmi tədqiqatların və araşdırmaların aparılmasında əvəzsiz rol oynamaqla yanaşı, həmçinin ölkə ərazisində dərc olunan bütün çap məhsullarını toplu

şəkildə özündə əks etdirərək müxtəlif oxucu qruplarının, mütəxəssislərin, alimlərin, ziyalıların, tədqiqatçıların, o cümlədən kitabxanaçıların daha çox müraciət etdikləri məlumat nəşrləri kimi də əhəmiyyət kəsb edirlər. Təqvimlə yanaşı, Milli Kitabxana tərəfindən kitabxana işinin müxtəlif aktual problemlərinə, görkəmli şəxslərin, elm, ədəbiyyat, mədəniyyət və incəsənət xadimlərinin yubileylərinə, cəmiyyəti narahat edən qlobal məsələlərə, aktual problemlərə həsr edilmiş müxtəlif mövzularda metodik tövsiyələr, vəsaitlər nəşr edilmişdir. Bu nəşrlərdə kitabxana ictimaiyyəti üçün dəyərli məlumatlar verilməklə yanaşı, bəhs edilən mövzularla əlaqədar kitabxanaların qarşısında duran vəzifələr, təbliğat üsulları və tövsiyələr əks etdirilir.

Milli Kitabxananın bibliografik nəşrləri sistemində həm mövzu bibliografik vəsaitləri, həm də “Azərbaycanın görkəmli şəxsiyyətləri” seriyası ilə çap edilən şəxsi bibliografik vəsaitlər mühüm yer tutur. Bu nəşrlərdən “Mir Cəlal” (2006), “Qara Qarayev” (2008), “Heydər Əliyev Fondu” (2009), “Üzeyir Hacıbəyli” (2009), “Şəhidlər” (2010) “Azərbaycan Respublikası dövlət müstəqilliyinin bərpasının 20-ci ildönümü” (2011), “Azərbaycanda aviasiyanın tarixi. 2cilddə” (2012), “Xocalı Soyqırımı-20” (2012), “Azərbaycan xalçası”, “Nizami Gəncəvi” (2012), “Mirzə Ələkbər Sabir-150” (2012), “Mirzə Fətəli Axundzadə-200”, “Niyazi” (2012) fundamental bibliografiyalar çox mühüm mənbələrdir.

Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin rəhbər işçilərinə və aparıcı mütəxəssislərinə, eləcə də mədəniyyət, incəsənət və turizm sahəsində fəaliyyət göstərən mütəxəssislərə, bu sahə ilə maraqlanan oxuculara müvafiq mövzu üzrə Azərbaycan və rus dillərində kitabxanaya daxil olan dövrü mətbuat nümunələrində dərc edilən məqalələr haqqında operativ məlumat vermək məqsədilə 2006-cı ildən etibarən **“Mədəniyyət, incəsənət və turizm haqqında yeni ədəbiyyat”** adlı ayda bir dəfə nəşr edilən cari bibliografik informasiya göstəricisi nəşr edilir. Mütəxəssislərin istifadəsini asanlaşdırmaq üçün kitabların şifrələri və sonda göstəricidə istifadə olunmuş qəzet və jurnalların siyahısı verilmişdir. Vəsaitin elektron mətni saytımızda yerləşdirilmişdir. Qarşısında ulduz işarəsi qoyulmuş məqalələrin isə tam elektron mətnini açıb oxumaq mümkündür və bunlar bütün materialların 90-95 faizini təşkil edirlər.

Milli Kitabxananın fəaliyyətinin bir istiqamətini də kütləvi tədbirlərin həyata keçirilməsi təşkil edir. Bu tədbirlərdən, kitab və elektron məlumat bazalarının təqdimatları, elmi konfranslar, sərgilər, oxucu günlərini xüsusi qeyd etmək lazımdır. Bu gün oxucularla canlı ünsiyyətdə olmaq, onlara təklif edilən kitabxana-informasiya xidmətlərilə bağlı fikirlərini dinləmək, irad və təkliflərini gələcək fəaliyyətimizdə nəzərə almaq bizim üçün çox dəyərlidir. Odur ki, Milli Kitabxanada mütəmadi təşkil edilən “Oxucu günü”nün əhəmiyyəti xüsusi qeyd edilməlidir.

Milli Kitabxana əldə edilmiş nailiyyətlərlə kifayətlənmir və daim fəaliyyət istiqamətini genişləndirir və müasirləşdirir. Belə ki, 2012-ci ildə oxuculara xidmətin keyfiyyətini artırmaq üçün oxuculara xidmət proseslərinin avtomatlaşdırılmasına başlanılmışdır. Bu məqsədlə Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi ilə birgə layihə həyata keçirilməsi davam etdirilmiş və layihə üzrə kitabxanaya yeni avadanlıqlar gətirilmiş və quraşdırılaraq istifadəyə verilmişdir. Oxucuların qeydiyyatının avtomatlaşdırılması məqsədilə elektron kartların tətbiqinə başlanılmışdır. Belə ki, bu sistemin qurulması nəticəsində qısa müddət ərzində oxucunun qeydiyyatı aparılaraq onun haqqında məlumatlar vahid elektron-məlumat bazasına daxil edilir, oxucuya elektron oxucu kartı verilir. Elektron kart alan oxucuların kitabxanaya daxil olmasını qeydiyyata almaq üçün elektron oxucu kartı turniket qurğusuna yaxınlaşdırılarkən qapılar açılır və oxucu kitabxanaya daxil olur və onlar avtomatik qeydiyyata alınır. Oxuculara kitab verilişinin təkmilləşdirilməsi məqsədilə kitabxananın fondlarında yeni kompyuterlər və avadanlıqlar quraşdırılmış, kitab verilişi sisteminin daha da sürətlənməsi üçün lazımi proqramlarla təmin olunmuşdur. Binanın

müxtəlif yerlərində informasiya monitorları quraşdırılmış və bu monitorlarda oxucunun kart vasitəsilə etdiyi sifariş barədə məlumatlar öz əksini tapır. Kitabların sifarişi prosesi də avtomatlaşdırılmışdır və oxucu özünə lazım olan kitabları elektron kataloqda tapdıqdan sonra sadəcə öz oxucu biletinin nömrəsini yazaraq bir düyməni basmaqla kitabı sifariş edir. Bu zaman sifariş dərhal kitab fondundakı printerdə çap olunaraq icra olunur.

Milli Kitabxanada olan ənənəvi kataloqlar da retrokonversiya olunaraq kompüter yaddaşına köçürülmüşdür. Belə ki, elektron kataloqda axtarış aparmaq istəməyən və ənənəvi kataloqdan istifadə etmək istəyən oxucular həssas monitorlarda ənənəvi kataloqda olduğu kimi axtarış apararaq kitabları sifariş verə bilirlər.

Bununla yanaşı Milli Kitabxanada olan kitab və digər materialların icazəsiz kitabxanadan kənara çıxarılmasının qarşısını almaq məqsədilə kitablara və digər materiallara RFID mikro çiplərin yapışdırılması üçün avadanlıq və kitabxananın çıxışında siqnalizator qapılar quraşdırılmışdır. Hazırda kitablara xüsusi çiplərin yapışdırılması prosesi sürətlə həyata keçirilir və yaxın günlərdə milli ədəbiyyat fondundakı kitablara çiplərin vurulması prosesi başa çatdırılacaqdır.